

В. В. Шаповалов, перший заступник начальника слідчого управління ГУ МВС України в Харківській області, доктор фармацевтичних наук, професор кафедри фармацевтичного права Національного фармацевтичного університету

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ МВС УКРАЇНИ ТА МОЗ УКРАЇНИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Сьогодні в умовах реформування правоохоронної системи особливо гостро постає питання про шляхи розвитку органів Міністерства юстиції, прокуратури України та оптимізації взаємодії з МВС і МОЗ України в питаннях протидії наркозлочинності, а також її наслідків у вигляді наркоманії та ВІЛ/СНІДу. Як відомо, ще у 2001 р. у своїй резолюції № 1244 щодо виконання обов'язків і зобов'язань України Парламентська Асамблея Ради Європи зазначила зобов'язання українських органів влади змінити роль і функції прокуратури України з метою забезпечення їх відповідності європейським стандартам¹.

Реформування функцій Генеральної прокуратури України викликає необхідність підвищення якості судово-експертних досліджень, що проводяться експертними підрозділами МОЗ, МВС і МЮ України і відповідного удосконалення організаційно-правових підходів до управління судово-експертними дослідженнями, зокрема, судовою

¹ Див.: *Жирний Г. Ю.* Проблеми вдосконалення методик розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів / Проблеми розкриття та розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. — Донецьк, 2004. — С. 15–18.

хіміко-фармацевтичною експертизою (СХФЕ) психоактивних речовин, що вилучаються з незаконного обігу.

За результатами судово-фармацевтичного моніторингу видно, що найчастіше порушуються кримінальні справи за ознаками злочинів, передбачених ст. 309 (60,0%), 321 (5,0%), 317 (1,0%), 307 (30,0%) та ін. (ст. 306, 308, 310–316, 318–320 – 4,0%) Кримінального кодексу України, серед яких до 35,0% складають тяжкі й особливо тяжкі злочини. При цьому слідчими призначаються СХФЕ, судово-наркологічна експертиза (СНЕк), судово-медична експертиза (СМЕк) та судово-психіатрична експертиза (СПЕк). Крім того, нами зафіксовано, що протягом останніх років на досудовому слідстві також призначаються фоноскопична та комп'ютерно-технічна експертизи. Фоноскопична експертиза може бути призначена для дослідження фонограм телефонних розмов між особами про факти незаконного обігу психоактивних речовин, що прослуховувались оперативно-розшуковими органами за спеціальним дозволом суду. Якщо діяльність підозрюваного пов'язана з певними державними чи приватними установами або підприємствами та знаходить своє відображення в електронних носіях інформації щодо різних зв'язків і операцій цих установ у ланцюзі «особа – наркотик – рахунок – гроші – злочин», то може призначатися й комп'ютерно-технічна експертиза.

Аналіз розглянутих судами кримінальних справ, пов'язаних з незаконним обігом психоактивних речовин (ПАР) свідчить про те, що державним органам необхідно проводити медико-фармацевтичну реабілітацію наркозалежних злочинців-пацієнтів. У широкому сенсі під реабілітацією розуміють не тільки державні, але й соціально-економічні, медико-фармацевтичні, педагогічно-психологічні й інші заходи, спрямовані на попередження розвитку патологічних процесів, що приводять до тимчасової або стійкої втрати працездатності, на ефективне і раннє повернення хворих та інвалідів (дорослих і дітей)

до суспільно корисної праці. Реабілітація наркохворих уявляє складний процес, у результаті якого в потерпілого формується активне відношення до порушення його здоров'я і відновлюється позитивне відношення до життя, сім'ї та суспільства¹.

Враховуючи рекомендації ВООЗ, реабілітацію наркохворих можна класифікувати на медичну, професійну і соціальну. Також слід підкреслити, що реабілітація наркологічних пацієнтів – це, перш за все, їх ресоціалізація, відновлення (збереження) індивідуальної та суспільної цінності, особистого і соціального статусу. Особистий статус припускає оцінку положення індивідуума у власних очах, соціальний статус – положення його в очах суспільства².

На наш погляд, необхідність удосконалення методик СХФЕ ПАР очевидна, про що свідчать публікації, а також оперативно-розшукова, експертно-криміналістична, досудова і судова практика³. Це викликає необхідність створення на базі провідного вузу України потужного загальнодержавного навчального та науково-дослідницького центру (інституту), який би став провідним центром підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, спеціа-

¹ Див.: *Моїсєєв О. М.* Взаємодія правоохоронних органів з державними судово-експертними установами у процесі експертного дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин / Проблеми розкриття та розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. — Донецьк, 2004. — С. 25–29.

² Див.: *Попович Є.* Щодо визначення мети та завдань органів прокуратури // Вісник прокуратури. — 2007. — № 2. — С. 61–66.

³ Див.: *Клименко Н. І.* Судові експертизи в розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів / Проблеми розкриття та розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. — Донецьк, 2004. — С. 3–7; *Корж В. П.* Криміналістична характеристика організованої злочинної діяльності у сфері незаконного обороту наркотиків / Там само. — С. 7–14; Лікарські засоби в неврології, психіатрії і наркології / За ред. В. О. Шаповалової, П. В. Волошина, О. В. Стефанова та ін. — Х., 2003; *Шаповалов В. В.* Розробка науково-практичних основ в організації та проведенні судової хіміко-фармацевтичної експертизи лікарських засобів // Автореф. дис. ... канд. фарм. наук. — Х., 1997; Алгоритм виявлення правопорушень у сфері незаконного обігу психоактивних речовин: Метод. рекомен. / За ред. В. В. Шаповалова, З. С. Галавана, В. О. Шаповалової. — Х., 2006.

ліста і магістра для структурних підрозділів ДНДЕКЦ при МВС України, спеціалізації та підвищення кваліфікації судових-хіміків (провізорів), а також розроблення проектів законів і відомчих нормативно-правових актів з проблем судово-експертного та кримінально-процесуального супроводження судово-експертної діяльності в рамках криміналістики, кримінології, кримінального права та судової фармації (така робота щодо підготовки слідчих запропонована заступником міністра МВС України П. Колядою на базі Харківського національного університету)¹. Останнє потребує вирішення в дусі Болонського процесу питань, пов'язаних із модернізацією діяльності університету (відкриття судово-фармацевтичного або експертно-криміналістичного факультету), вдосконаленням змісту викладання, підвищенням якості й оптимізацією форм підготовки експертів, інтеграцією вищої фармацевтичної і вищої юридичної освіти, поглибленням змісту освітньо-професійних програм підготовки спеціалістів, магістрів та ін.². До основних напрямів вирішення проблеми належать такі:

- спрямованість на підвищення якості, прозорості та мобільності у сфері європейської вищої освіти;
- підвищення конкурентоспроможності європейських вищих навчальних закладів у сфері тотальної глобалізації;
- додання можливості порівняння системи вищої освіти;
- орієнтація університетських стипендій потребам ринку праці, що постійно змінюється, не знижуючи високих освітніх стандартів.

Приймаючи до уваги важливість проблеми, що обговорюється, вважаємо за доцільне запропонувати на базі кафедри фармацевтичного права Національного фармацевтичного університету створення центру моніторингу, метою якого стало б вивчення та узагальнення фактів модифікації

¹ Див.: Коляда П., Пономаренко Г. Центру підготовки слідчих бути // Іменем закону. — 2008. — № 20. — С. 2.

² Див.: Тацій В. Я. Проблемы высшего юридического образования // Юрист України. — 2005. — С. 4–5.

ПАР, які застосовуються неповнолітніми, студентами та злочинцями-хворими на наркоманію, токсикоманію, психічні, неврологічні та ін. розлади здоров'я відповідно до Міжнародної класифікації хвороб 10 перегляду¹ [5].

Виходячи з цього, як нормотворчу ініціативу пропонуємо редакційні зміни до п. 2 ст. 76 КПК України «Обов'язкове призначення експертизи» наступного змісту. Доповнити п. 2 ст. 76 КПК України «... для встановлення тяжкості і характеру тілесних ушкоджень ...» словами «... для встановлення тяжкості і характеру тілесних ушкоджень в осіб, які вживають психоактивні речовини, шляхом внутрішньовенних, внутрішньом'язових, підшкірних ін'єкцій або інтраназально; визначення необхідності застосування примусових заходів медичного (наркологічного, психіатричного, психологічного) характеру щодо обвинуваченого...» та доповнити статтю пунктом 6 такого змісту: «... для встановлення класифікаційно-правової групи, до якої відноситься психоактивна речовина, та її складу: наркотичний або одурманюючий засіб, сильнодіюча, отруйна, психотропна, легкозаймиста, їдка, радіоактивна або вибухова речовина, прекурсор; для встановлення якості продукту, засобу або речовини ...».

Вказані нормотворчі ініціативи сприятимуть підвищенню якості первинних матеріалів про злочин, які передаються з органу дізнання слідчому, у яких би містилася в обов'язковому порядку довідка про наркологічне, судово-медичне обстеження злочинця, свідка та речових доказів (наркотичного засобу, шприців, дактоплівки, одягу, лабораторного посуду тощо).

Таким чином, запропоновано організаційно-правові заходи МВС України та МОЗ України щодо підвищення якості судово-експертних досліджень (СХФЕ, СМЕк, СНЕк, СПЕк) речових доказів тощо при розслідуванні справ, пов'язаних з незаконними обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

¹ Див.: Лікарські засоби в неврології, психіатрії і наркології ...